

Управління регіональною економікою з урахуванням оцінки регіональних еколого-економічних диспропорцій

Досліджено регіональні диспропорції інвестування в екологічній сфері, запропоновано практичні заходи з активізації інвестиційних процесів

In this article analyzed disproportion of investments in ecological sector, proposed practical ways of investments increasing.

Ключові слова: *регіональні диспропорції, інвестування, екологічна сфера, інвестиційні процеси, регіональна економіка.*

Вступ. Одним з найважливіших умов ефективного управління регіональною економікою в нових умовах господарювання є визначення та врахування еколого-економічних диспропорцій, які посилюють невизначеність і мінливість економічного середовища. Нові соціально-економічні умови господарювання визначають і нові підходи до оцінювання інвестиційного потенціалу регіонів, ставлять завдання аналізу моніторингу й пошуку шляхів вирішення проблем, пов'язаних з інвестиційною діяльністю на всіх регіональних рівнях. Для ринкової економіки притаманний визначений механізм формування джерел фінансування інвестиційного процесу. Об'єктивні зрушення структури джерел інвестиційних вкладень при переході до ринкової економіки пов'язані з децентралізацією інвестиційного процесу, розподілом функцій держави та підприємств в інвестиційному процесі, зменшенням ролі держави як безпосереднього інвестора та розвитком приватних інвестицій, формуванням інвестиційного ринку й мережі його інститутів, які виконують акумулювання та перерозподіл інвестиційного капіталу.

Зазначене зумовлює актуальність дослідження питань управління регіональною економікою з урахуванням оцінки еколого-економічних диспропорцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам регіональних диспропорцій присвячені труди зарубіжних та вітчизняних вчених [1-6]. Регіональні диспропорції притаманні практично всім країнам, в тому числі і зовсім невеликим за площею. За проблемою територіальної нерівності існують

дві різні точки зору. Відповідно до першої для того, щоб народногосподарський комплекс будь якої держави нормально розвивався, соціально-економічні відмінності між його регіонами не повинні бути занадто великі [4,5]. З другого підходу випливає, що регіональна нерівність не тільки неминуче, але і є стимулом для відстаючих територій, у зв'язку з чим численні контрасти являють собою не тільки дефект розвитку, скільки закономірний процес [4].

З двох розглянутих точок зору друга досить точно відображає територіальний аспект процесу інноваційного розвитку. Однак і перша точка зору, по суті, вірно відображає відтворювальний процес, так як якщо соціально-економічні відмінності між районами країни дуже істотні, то це дійсно може позначитися на нормальному функціонуванні економіки країни. У зв'язку з цим суттєвий інтерес представляє проблема регіональних еколого-економічних диспропорцій. У сучасних ринкових умовах, незважаючи на значний інтерес до цієї проблеми, в українській економічній науці вона поки залишається невирішеною.

Мета статті дослідити регіональні диспропорції інвестування в екологічній сфері та запропонувати практичні дії з активізації інвестиційних процесів в регіонах України.

Викладення основного матеріалу. На сьогодні спостерігається тенденція до децентралізації управління регіоналізації економіки. Це є і світова тенденція, зокрема у сфері екологічної діяльності. Тому зараз все більша увага звертається на дослідження територіальної диференціації та регіональних особливостей різних суспільно-економічних та природничих явищ. При дослідженні природних та суспільних процесів, оцінки інвестиційної привабливості у регіональному розрізі часто виникає потреба кількісно оцінити те чи інше явище, дати йому узагальнюючу оцінку, яка б враховувала різноманітні ознаки та параметри, їх варіацію та ієрархію (ступінь значущості) і забезпечувала порівнянність об'єктів, територіальних комплексів, слугувала базою для обґрунтованого прийняття управлінських рішень.

Система показників охорони навколишнього середовища, що діє в Україні, ґрунтується на розробленій у 70-ті роки системі статистичної звітності, яка стосується природоохоронної діяльності. Ця система статистичної звітності не орієнтована на оцінку реакції екосистем на техногенний вплив і критичні

параметри впливу для конкретних екосистем та груп населення, а відбиває натуральні об'єми забруднюючих речовин і вартісні показники дотримання підприємством чи місцевим органом влади природоохоронного законодавства та планових параметрів проведення природоохоронних заходів. Проблематичним є розподіл фактичних витрат на природоохоронні заходи на рівні господарюючого суб'єкта-забруднювача, тому що не завжди можна чітко розділити витрати на охорону природних ресурсів і їх використання. В наслідок цього іноді доводиться оперувати дещо суб'єктивними оцінками спеціалістів частки природоохоронних витрат у загальній величині інвестиційних коштів []. Тому має важливе значення налагодження системи методичного та інформаційного забезпечення такої роботи.

Угрупування основних критеріїв і показників оцінки природоохоронної діяльності на регіональному рівні показано на рисунку 1. Основною оцінкою, яка свідчить про благополучність регіону у природоохоронній сфері, є якість навколишнього середовища, екологічна ситуація регіону, ступінь інтенсивності природоохоронної діяльності.

Рис. 1. Класифікація критеріїв та показників оцінки екологічної діяльності

Особливістю екологічного стану регіону як оцінки, що характеризує природоохоронну діяльність, є те, що він визначається на конкретний час, на даний момент, але відбиває процеси (як негативного впливу, так і охорони довкілля), що відбувалися протягом тривалого періоду часу.

Враховуючи складну екологічну ситуацію в Україні, загострення еколого-економічних протиріч, резонанс та увагу, які отримали ці проблеми на сьогодні у суспільстві все частіше піднімається питання про необхідність інтегральної оцінки якості природного середовища, стану довкілля зокрема у регіональному розрізі [5]. При виведенні такої характеристики увага акцентується на оцінці забруднення та аналізі часткових показників – обсягів скидів, викидів забруднюючих речовин, площі земель, зайнятих відходами, розораності земель та інших. Проте окрім звичайного поточного забруднення довкілля місцевими стаціонарними та пересувними джерелами, слід враховувати багато інших чинників, без яких неможливо об'єктивно оцінити ситуацію. Це твердження пов'язане, передусім, з тим, що окрім наявних у регіоні стаціонарних та пересувних джерел викидів загальний фон забруднення формується і під впливом транскордонних перенесень забруднюючих речовин. Причому шкідливі речовини переносяться в системах повітряних потоків, у річкових потоках, системах морських та океанічних течій на значні віддалі. Тому при оцінці рівня забруднення регіону слід враховувати географічне положення регіону, у тому числі його сусідство із промислово розвинутими регіонами.

Регіони України мають різні ступені забрудненості. Відрізняються вони і за своєю активністю у природоохоронній діяльності, її інтенсивністю, тією увагою, яка приділяється екологічним проблемам. Серед факторів, що обумовлюють екологічні умови певного регіону, важливе місце займають густота населення, результати господарської діяльності людей, спеціалізація регіону та концентрація виробництва, ступінь інтенсивності використання природних ресурсів, дотримання природоохоронних вимог.

Для оцінки ступеню напруженості екологічних проблем пропонується зіставлення показників еколого-економічної оцінки природно-ресурсного потенціалу та інтенсивність природоохоронної діяльності.

При розрахунку агрегованих показників еколого-економічної оцінки природно-ресурсного потенціалу пропонується використовувати наступні

статистичні дані: обсяги викидів від стаціонарних джерел, обсяги викидів від пересувних джерел, щільність викидів у розрахунку на 1км², обсяги викидів на 1 особу, індекс промислового виробництва, зношеність виробничих фондів, утворення вторинної сировини, використання вторинної сировини. При розрахунку інтенсивності природоохоронної діяльності та оцінки рівня фінансування використовуємо наступні статистичні показники: кількість підприємств, вартість основних виробничих фондів, капітальні інвестиції в основний капітал, капітальні інвестиції в природоохоронну діяльність, поточні витрати на природоохоронні заходи, інвестиції в інноваційні природоохоронні розробки, кількість банків та філіалів, кількість страхових компаній та їх філій.

Проведення пофакторного інвестиційного аналізу дозволяє визначити ступінь залежності обсягу інвестицій в природоохоронну діяльність від середньої оцінки стану довкілля та інтенсивності природоохоронної діяльності в регіонах.

Результати аналізу свідчать, що якщо рівень стану довкілля погіршує на одиницю, то нестача обсягів інвестицій в природоохоронну діяльність виросте на 4,85 млн.грн., при середньому рівні інтенсивності природоохоронної діяльності.

$$y = 83,91 + 4,85x_1; R^2 = 0,7288$$

Якщо рівень інтенсивності природоохоронної діяльності збільшиться на одиницю, то обсяги інвестицій збільшаться на 6,821 млн. грн.

$$y = 153,51 + 6,821x_2; R^2 = 0,8574$$

Для ефективного управління процесами залучення інвестиційних ресурсів в регіоні необхідно враховувати, що рівень оцінки стану довкілля та рівень інтенсивності природоохоронної діяльності значною мірою впливають на його обсяги. Можна зауважити, що рівень інтенсивності природоохоронної діяльності має більш значний вплив, ніж рівень стану довкілля.

Для подальшої розробки управління інвестиційними потоками в регіони умовно поділимо їх на 9 груп за критеріями співвідношення ступеню антропогенного впливу на навколишнє середовище та рівня здійснення

природоохоронної діяльності. Розподіл за групами проводився на основі співвідношення рівня стану навколишнього середовища та рівня здійснення природоохоронної діяльності. Поділ регіонів за групами представлено на рис.2.

<i>1. Максимальний рівень забруднення – максимальна інтенсивність природоохоронної діяльності</i>	<i>2. Максимальний рівень забруднення – середня інтенсивність природоохоронної діяльності</i>	<i>3. Максимальний рівень забруднення – мінімальна інтенсивність природоохоронної діяльності</i>
Дніпропетровська Донецька Харківська	Запоріжська Луганська	
<i>4. Середній рівень забруднення – максимальна інтенсивність природоохоронної діяльності</i>	<i>5. Середній рівень забруднення – середня інтенсивність природоохоронної діяльності</i>	<i>6. Середній рівень забруднення – мінімальна інтенсивність природоохоронної діяльності</i>
Івано-Франківська Київська Львівська Одеська	АР Крим Миколаївська Полтавська	Херсонська
<i>7. Мінімальний рівень забруднення – максимальна інтенсивність природоохоронної діяльності</i>	<i>8. Мінімальний рівень забруднення – середня інтенсивність природоохоронної діяльності</i>	<i>9. Мінімальний рівень забруднення – мінімальна інтенсивність природоохоронної діяльності</i>
Рівненська Сумська Тернопільська Чернівецька Чернігівська	Хмельницька Черкаська Закарпатська	Кіровоградська Вінницька Волинська Житомирська

Рисунок 2. Розподіл регіонів України за співвідношенням рівня стану навколишнього середовища та природоохоронної діяльності

Як свідчить аналіз регіони України характеризуються високою неоднорідністю, тому й можливості і потреби кожного регіону різні. Так, у Західному регіоні ефективним може бути розвиток мережі оздоровчих курортно-туристичних комплексів. У Донецько-Придніпровському регіоні потрібні реконструкція та технічне переобладнання шахт, металургійних і хімічних виробництв на базі безвідходних, маловідходних та екологічно чистих технологій. У Південному регіоні найбільш вигідними є реконструкція та

технічне переоснащення портового господарства, розширення мережі оздоровчих курортно-туристичних комплексів.

Розподіл регіонів за групами дає можливість визначення пріоритетів розвитку державної інвестиційної політики для кожної групи окремо, при врахуванні специфіки стану довкілля та рівня інтенсивності природоохоронної діяльності, бо цілком зрозуміло, що напрямки державної інвестиційної політики в окремих регіонах не можуть бути однакові. Державні органи регулювання інвестиційної діяльності в основному орієнтовані на централізоване управління інвестиційними процесами, і, як правило, мало враховують специфічні умови окремих регіонів, тому особливого значення набуває підвищення ролі регіональних органів влади в управлінні інвестиційним процесом.

Пропонований показник інтенсивності природоохоронної діяльності може слугувати вагомим інструментом при плануванні та реалізації екологічної політики як на рівні держави, так і на регіональному рівні, оскільки дає можливість оцінити місце регіону серед інших.

Проблеми реалізації інвестиційної політики умовно поділяються на організаційні та економічні. До організаційних проблем, які можуть заважати активізації інвестиційного процесу, належать наступні:

- суб'єктивізм при визначенні вирішальних напрямів реалізації інвестиційної політики та визначенні стратегічних пріоритетів;
- розбіжності у поглядах учасників інвестиційних процесів на необхідність першочергових інвестиційних вкладень;
- відсутність компетентних і підготовлених фахівців.

До економічних проблем, які можуть заважати активізації інвестиційного процесу, належать наступні:

- високий рівень дефіцитності місцевих бюджетів;
- низький природно-ресурсний потенціал;
- високий рівень соціальної незабезпеченості на регіональних рівнях;
- економічна нестабільність у регіоні.

Перехід до конкретних практичних дій з активізації інвестиційного процесу в регіоні має включати:

- обов'язковий облік і соціально-економічну оцінку природних ресурсів;

- систему планування, фінансування та матеріально-технічного забезпечення;
- механізм договорів і ліцензій на комплексне природокористування;
- плату за забруднення навколишнього природного середовища;
- створення позабюджетних державних екологічних фондів;
- систему екологічного страхування;
- створення сучасного механізму стимулювання охорони навколишнього природного середовища.

Входячи зі стратегічної ролі екологічно кризових промислових регіонів у розвитку соціально-економічної стабільності країни видається дуже актуальним формування якісно нової регіональної політики. В її основі повинні бути: системний підхід, наукова обґрунтованість, компетентність, конкурентоспроможність.

Висновки. Методологічне обґрунтування вибору стратегічного курсу природоохоронної політики дають можливість сформулювати найбільш оптимальний варіант у розв'язанні еколого-економічних проблем регіональних диспропорцій.

Література

1. Бойко Є.І. Прогнозування соціально-економічного розвитку регіону: питання теорії і методології / Є.І. Бойко, В.Б.Войцехівський, Я.В.Грита та ін.. – Львів: НАН України Ін-т регіон.досліджень, 2008. – 234с.
2. Орловська Ю.В. Стратегічне управління інвестиціями в регіональний розвиток / Ю.В.Орловська. – К.: Знання України, 2009. – 366с.
3. Павлов К.В. Управление экономикой в условиях воспроизводственных диспропорций / К.В.Павлов // Общество и экономика. – 2008. - №3-4. – С.62-71.
4. Региональные диспропорции: оценка и пути их преодоления / Н.М.Ратнер, В.А.Ягнов, О.И.Нестеренко, Л.М.Капустина. – Екатеринбург: Изд-во Уральского Государственного экономического университета, 2010. – 212с.

5. Региональная экономика: новые подходы / под. ред. Л.А.Козлова, И.А.Ильина, Б.М.Штульберга и др.. – М.: Наука, 2009. – 412с.
6. Некрасов Н.Н. Региональная экономика (теория, проблемы, методы) / Н.Н.Некрасов. – М.: Наука, 2011. – 248с.
5. Сапун Л.В. Проблеми формування інноваційної моделі розвитку економіки України / Л.В.Сапун // Механізм регулювання економіки. – 2008. - №1. – С.212-218.
6. Хомич Л.В. Стратегія регіонального розвитку і планування території / Л.В.Хомич // Стратегічні пріоритети. – 2010. - №4(5). – С.142-148.
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.